

Kitap Tanıtımı

Ortadoğu'nun Siyasal Sosyolojisi: Arap İsyanlarından Önce ve Sonra, Hamit Bozarslan, Çev.: Melike Işık Durmaz, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.

Hamit Bozarslan, Tarih ve Siyasal Bilimler alanında doktora yapmış olup Paris Sosyal Bilimler Yüksek Okulunda profesör olarak çalışmaktadır. Kürt sorunu, Türkiye ve Ortadoğu konularında çalışan Bozarslan'ın Fransızcadan Türkçeye çevrilen *Ortadoğu'nun Siyaset Sosyolojisi ve Ortadoğu: Bir Şiddet Tarihi* adlı kitapları İletişim Yayınları tarafından yayımlanmış olup, *Lüks ve Şiddet: İbn Haldun'un Hâkimiyet ve Direniş Kuramı ve İmparatorluktan Günümüze* kitaplarının tercümesi İletişim Yayınları; *Kürt Sorunu: Ortadoğu'da Devletler ve Azınlıklar* adlı çalışmasının tercümesi ise Avesta Yayınları tarafından yayına hazırlanmaktadır. *Ortadoğu'nun Siyasal Sosyolojisi: Arap İsyanlarından Önce ve Sonra* adlı çalışma Melike Işık Durmaz tarafından Fransızcadan Türkçeye çevrilmiştir.

Ortadoğu coğrafyası açısından 21. yüzyılın en büyük olaylarından birisi Arap dünyasındaki halk hareketleri ve ayaklanmalardır. Konunun uzmanları bunu *Arap Baharı* olarak nitelendirmektedirler. Arap Baharı; Arap halklarının demokrasi, insan hakları, özgürlükler ve eşitlik gibi talepleri neticesinde ortaya çıkmış olan siyasi aynı zamanda da silahlı bir harekettir. Bozarslan, bu eserinde Arap toplumlarında sosyal hareketlerin ne kadar zor koşullarda meydana geldiği ve mevcut dikta yönetimlerinin devam etme ihtimali üzerinde durmaktadır.

Kitap, altı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde "Ortadoğu'nun Oluşumu"nu tarihsel açıdan ele alınmakta olup meselenin bölgesel ve kültürel ve jeopolitik yönü de göz önünde bulundurulmaktadır. Bozarslan kültürel alanın oluşumunda İslam'ı esas unsur olarak belirirken bölgenin sadece İslami çerçeveden ele alınamayacağına işaret etmektedir. Bu noktada yazarın doğru bir saptamada bulunduğunu söyleyebiliriz. Zira Ortadoğu diye adlandırdığımız coğrafya üç büyük dinin çıkış noktası olduğu gibi bu dinler için kutsal mekânları da bünyesinde barındırmaktadır. Bozarslan, Ortadoğu'nun anlaşılması için genişleme ve tarihsel döngü kavramlarından hareketle I. Dünya Savaşından Irak

Savaşına değin geçen süre boyunca meydana gelen birçok olayın bölgeden çok uzaklarda bile siyasi etkiler meydana getirebildiğinin altını çizmektedir.

Yazar genişleme kavramı üzerinde fazla durmamış daha ziyade tarihsel döngü kavramıyla Ortadoğu'yu anlaşılır kılmaya çalışmıştır. 1919-1979 yılları arasında iki büyük tarihsel döngünün yaşandığına işaret etmektedir. Bunlardan birincisi, I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti'nin çözülmesini ve ikincisi ise; "Arap dünyasının fiilen budanması" olarak nitelendirdiği İsrail'in (1948) fiilen kurulmasıdır. Her iki tarihsel döngüde yaşanan ve Ortadoğu'ya etkisi hala devam eden siyasi olaylar kitabın birinci bölümünde net bir şekilde ele alınmaktadır. Eserde olayların ele alınış tarzı ve meselelere yaklaşım biçimi Ortadoğu'nun sürekli bir genişleme furyasıyla kurulmuş olduğunu görmemize de imkân sağlamaktadır.

Bozarslan ikinci bölümde, Ortadoğu'da modernite, İslam, asabiyet ve dava ile aşiretçilik paradigmasını ele almaktadır. Çalışmada, Ortadoğuda modernite modelinin Leonard Binder (1958), Bernard Lewis (1961) ya da Niyazi Berkes'e (1964) kadar geriye götürülebileceğine vurgu yapmaktadır. 20. yüzyılın başlarında önce Batıcı reformcuların daha sonra otoriter rejimlerin sunmuş olduğu projelerin modernlikle değil daha muğlak kavramlar olan "devrim" ya da "medeniyet değişimi" ile ilişkilendirilmiş olduklarını belirtmektedir. Bu bölümde yazar Müslüman dünyasının sadece İslamcılığa indirgenerek kavranamayacağını altını çizmektedir. Bozarslan metin içerisinde bunu destekleyici argümanlara yer vermektedir. Ortadoğu araştırmalarında asabiyet ve dava kavramları da önem teşkil eden temel unsurlardandır. Yazar bu kavramlara eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşmakta ve aşiret paradigmasının iktidarların zayıflama ve güçlenme dönemleriyle ilişki içerisinde ele alınması gerektiğine işaret etmektedir.

Üçüncü bölümde Ortadoğu'da yer alan devletler ve siyasi sistemlerin yanı sıra totalitarizm ve otoritarizm olguları ele alınmıştır. Bozarslan devleti tanımlarken; devletin bir organ olarak değil de bir alan olarak ele alınması gerektiğini ve bu alanda birden fazla aktörün yer aldığını belirtmektedir. Ortadoğu rejimlerini otoriter olarak nitelendiren yazar bu görüşünü temellendirirken; Ortadoğu'daki rejimlerin seçimlerle gelmeyen, parlamenter ya da hukuki denetimden kısmen ya da tamamen muaf olmaları açısından otoriter olarak nitelendirmektedir. Mevcut güvenlik yaklaşımının devleti oligarşik bir yapıya büründürmektedir. Yazar Ortadoğu devletlerinin otoriter olarak nitelendirilmesinin temelini buraya dayandığına işaret etmektedir.

Dördüncü bölümde siyasal tahayyüller, radikalleşme ve çatışma süreçleri ele alınmaktadır. Bozarslan burada toplumsal hareketler ve kolektif eylem sosyolojisine başvurmuştur. Yazar böyle bir tercihte bulunmasının nedenini, tarihsel sosyolojinin yardımıyla soyut modelleştirmelerden mobilizasyon ve demobilizasyon anlama aşamasına geçme kaygısını ön planda tutmak olarak açıklamaktadır. Bu bölümde ele alınan süreçlerde önem kazanan mekânlardan birisi de “mahalle”dir. Ortadoğu’da mahallenin özerkleşmesi toplumsal muhafazakârlığın hem nedeni, hem sonucu hem de aracı olmuştur. Bozarslan çatışma süreçlerini incelerken, başkaldırlara da değinen yazar bu noktada örneklerle de yer vermiş ve karşılaştırmalı tablolara yer vermiştir.

Beşinci bölümde cemaat ve azınlıkların oluşum süreci ele alınmaktadır. Çalışmada, Ortadoğu’da cemaat ve azınlıklara dair olguların anlaşılması için “geleneklerin” icat edildiği, “ulusların” hayali olduğu ve kimliklerin birer yanılsama olduğu söylemlerinden kurtulmak gerektiğini ileri sürmektedir. Bunun nedenlerinin şu sorudan hareketle anlaşılabilceğine işaret etmektedir: Neden “tahayyül”, “icat” ve “yanılsamalar” ölümlere neden oluyor? Bozarslan bu soru çerçevesinde neden birincil aidiyetlerin özellikle Ortadoğu’da toplumsal ve ekonomik çatışmalar aleyhine temel siyasal eylemlerin esas nedeni olduğuna cevap aramaktadır.

Çalışmanın altıncı ve son bölümünde kuşak/lar, kutsal figürler, kahramanlar ve siyasal özneler üzerinde durulan temel olgulardır. Bozarslan kuşak olgusunu toplumun geçirdiği dönüşümleri anlamının yollarından birisi olarak ele almaktadır. Konu kimi zaman gençliğin kimi zaman ise yaşlı beden kültürünün önem kazandığı örnekler bağlamında ele alınmaktadır. Arap dünyasında yetişen gençlik kültürüne örnek olarak; 30 yaşındayken El Fetih’i kuran ve 40 yaşına geldiğinde Filistin Kurtuluş Örgütü’nün lideri olan Yaser Arafat’ı ve Saddam Hüseyin’i - kendisini rejimin en güçlü adamı ilan ettiğinde ise henüz 31 yaşında olmasını - örnek göstermektedir. Bunun yanı sıra yaşlı beden kültürüne örnek olarak da Ayetullah Humeyni ve Şeyh Yasin gösterilmektedir.

Kitabın sonuç bölümünde yazar iki önemli tespitite bulunmaktadır: Bunlardan birincisi 2000’li yıllarda Rusya’nın Ortadoğu’da aktif bir rol oynamak istemesi ve Çin’in artan etkisi bölgede birçok rejime nefes aldırılmaktadır. İkincisi ise; Ortadoğu’da devletlerin meşruiyetlerini kaybetmelerinin tarih boyunca şimdiki kadar net bir şekilde yaşanmadığıdır.

Bozarslan bu çalışması Ortadoğu coğrafyasında yer alan devletlerin siyasal sistemlerini ve halkların yaşamlarını dönüşümleriyle birlikte ele alan konu ile ilgili

araştırmacılara kaynak teşkil edebilecek önemli bir eserdir. Ortadoğu halklarının ne kadar çeşitlilik arz ettiği dikkate alındığında kitabın son derece girift meseleleri siyasal sosyolojinin imkanlarını/sınırlarını zorlamakta ve bölgede yer alan tüm ülkelerin tarihini gözden kaçırmamak gerektiğinin altını çizmektedir. Bozarslan çalışmasında bazı konularda okuyucuya detaylı bilgiler sunmadan örnekler vasıtasıyla açıklamalara gitme yolunu tercih etmiştir. Çalışma bu açıdan eleştirilebilecek olsa da Ortadoğu ve Siyasal Sosyoloji ile ilgilenen araştırmacılar için başvurulabilecek önemli bir kaynak niteliğindedir.

Nahit BEK

Çanakkale Onsekiz Mart Üniv. S.B.E.,

Kamu Yönetimi, Doktora Öğrencisi